Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Навчально-науковий інститут економіки та бізнес-освіти
Кафедра економіки та соціально-поведінкових наук

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь магістр

на тему:

«ЕКОНОМІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

Виконала: студентка ІІ курсу, 601 групи
Спеціальності 051 Економіка
Освітньо-професійна програма
«Економіка»
Новаківська Юлія Олександрівна
Керівник:
Доктор педагогічних наук, професор
Кірдан О. П.
Рецензент:
Кандидат економічних наук, доцент
Космідайло І.В.

Умань – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП……. **3**

Розділ 1. Теоретичні засади економічного управління діяльністю медичних підприємств в умовах воєнного стану ……..... 6

1.1. Теоретичні підходи до економічного управління медичними підприємствами в умовах воєнного стану ……..... **6**

1.2. Виклики воєнного стану та їх вплив на ефективність діяльності медичних підприємств …… **19**

1.3. Аналіз зарубіжного досвіду економічного управління медичним підприємством..... **21**

Розділ 2. Практичні засади економічного управління діяльністю медичних підприємств .....……..... **32**

Дослідження стану системи охорони здоров'я України в міжнародному контексті ……..……. **32**

Особливості економічного механізму управління ефективністю діяльності медичних підприємств **45**

Напрями удосконалення економічного управління медичними підприємствами у сучасних умовах .....…… **64**

ВИСНОВКИ ……..... **81**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…… **84**

ВСТУП

Актуальність теми. Війна росії проти України призвела до значних змін не лише у соціально-політичній та економічній сферах, а й у системі охорони здоров'я. Заклади охорони здоров'я з 2022 р. функціонують у надзвичайно важких умовах, адже їм необхідно надавати медичну допомогу як постраждалим, так і цивільному налесенню в умовах війни; значними є пошкодження та руйнування лікарень, погіршення умов праці медичного персоналу та гострого кадрового дефіциту, відключення / обмеження електропостачання тощо.

У дослідженні ресурсів системи охорони здоров'я в умовах війни наголошено, що розв'язана рф повномасштабна війна завдала значної шкоди системі охорони здоров'я України. Йдеться про руйнування медичної інфраструктури, неможливість дотримання норм профілактики та лікування, брак медичних кадрів в деяких регіонах та порушення логістичних зв'язків, що перешкоджає вчасному та повному забезпеченню населення засобами медичного призначення [51].

Станом на 24 серпня 2022 р. зафіксовано 473 підтверджених атаки на заклади охорони здоров'я, в результаті яких загинуло щонайменше 98 осіб і 134 – зазнали поранень. Пошкоджено понад 927 медичних закладів, понад 400 – опинилися на тимчасово окупованих росіянами територіях, зруйновано 123 заклади СОЗ. При цьому, наприкінці 2021 р. в Україні налічувалося близько 3 тис. медичних закладів. Станом на початок жовтня 2022 р., відновлено 85 закладів та ще 209 перебували на стадії відбудови [51].

Низка українських науковців досліджувала питання управління підприємствами в умовах кризи та воєнного стану. Так, у дослідженні О. Скрипника «Особливості управління медичним підприємством в сучасних умовах» доведено, що перебіг пандемії COVID-19 та повномасштабне вторгнення російського агресора на територію України стали викликами для медичної галузі, що значно уповільнило темпи її структурної та функціональної перебудови. Дослідником визначено, що ефективність

управління медичними закладами в сучасних умовах базується на принципах конкурентоспроможності та пацієнтоорієнтованості (якість, безпека, доступність медичних послуг). Для цього, на його погляд, необхідно впроваджувати нові моделі управління медичними підприємствами на основі стратегічного планування; вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення процесів управління; підвищення рівня професіоналізації медичного персоналу; впроваджувати міжнародні стандарти якості надання медичних послуг тощо [55].

До питань сучасної парадигми управління закладом охорони здоров'я в умовах проведення медичної реформи зверталися О. Назарко [43], С. Кучма [35] та ін. Посібник на основі матеріалів онлайн-курсу «Кращі практики управління медичним закладом», підготовлений для команд медичних закладів, який допомагає посилити свої лідерські якості та створити досконалий медичний заклад, розвинути основні компетенції, якими мають володіти лідери в охороні здоров'я: пацієнторієнтованість, лідерство та менеджмент, управління якістю [33].

Виклики, пов'язані із війною, спричинили пошук та напрацювання механізмів економічного управління медичними підприємствами для безперебійного надання медичної допомоги та підвищення мотивації праці персоналу. Вдночас констатуємо, що соціальна значущість діяльності медичних підприємств в умовах воєнного стану та для повоєнного відновлення України, зумовлює підвищений науковий інтерес до її дослідження. Отже, актуальність та значущість окресленої проблеми, недостатній рівень її дослідження зумовили вибір теми випускної кваліфікаційної роботи «Економічне управління підприємством в умовах воєнного стану».

Метою випускної кваліфікаційної роботи є розробка теоретичних та практичних засад економічного управління медичним підприємством в умовах воєнного стану.

Для досягнення мети визначено такі **завдання:**

1. Схарактеризувати теоретичні аспекти економічного управління діяльністю медичних підприємств.

2. Виокремити особливості економічного управління медичними підприємствами в умовах воєнного стану.

3. Окреслити напрями удосконалення економічного управління медичними підприємствами у сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є процес економічного управління діяльністю медичних підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних засад економічного управління діяльністю медичних підприємств умовах воєнного стану.

Методи дослідження: загальнонаукові методи: діалектичний, індукції та дедукції, аналізу й синтезу; конкретнонаукові: методи статистичного та порівняльного аналізу.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що в ній розкрито теоретичні та практичні аспекти економічного управління медичним підприємством в умовах воєнного стану.

Практичне значення полягає у тому, що результати дослідження можуть використовуватися у практиці діяльності медичних підприємств України.

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного дослідження доповідались на XI Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки» (16 листопада 2024 р., м. Умань).

Публікації. За темою випускної кваліфікаційної роботи опубліковано тези «Економічне управління підприємством в умовах воєнного стану».

Структура кваліфікаційної роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 68 найменувань. Загальний обсяг роботи – 91 сторінка.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання дослідження ми дійшли таких висновків:

1. Схарактеризовано теоретичні аспекти економічного управління діяльністю медичних підприємств. На основі аналізу праць вітчизняних дослідників з'ясовано, що у період 2015-2022 рр. система управління медичними підприємствами зазнала значних змін. До характерних особливостей, що істотним чином впливають на управління медичними підприємствами в умовах сьогодення науковцями зараховано: перехід від сталого до стратегічного планування розвитку медичної галузі; трансформація мережі медичних закладів, цифровізація діяльності медичних підприємств та управління ними; підвищення рівня конкуренції між державними та приватними медичними закладами; розширення спектру медичних послуг, розвиток спільних медичних підприємств; зростання обізнаності та підвищення вимог споживачів щодо медичних послуг тощо.

У сучасному науковому вітчизняному дискурсі зафіксовано різні підходи до оцінки ефективності діяльності медичних підприємств, зокрема їх диференціюють за такими критеріями: соціальна та економічна значущість; вплив на збереження, відновлення та поліпшення здоров'я громадян; господарський підхід; медико-соціальна спрямованість медичних послуг тощо. У сучасній зарубіжній економічній теорії обгрунтовано управлінський, операційний та стратегічний підходи до оцінювання ефективності діяльності та економічного управління медичними підприємиствами.

Виокремлено такі особливості економічного управління медичними підприємствами в умовах воєнного стану: організація вахтового методу роботи медичного персоналу для забезпечення діяльності закладів охорони здоров'я на деокупованих територіях та територіях ведення бойових дій; особливості фінансування медичної сфери; низький рівень інституційної (кадрової та організаційної) спроможності медичних підприємств щодо надання медико-психологічної та медико-реабілітаційної допомоги різним

категоріям громадян; високий ступінь емоційного та професійного вигорання медичних працівників; потреба реагування та підвищений попит громадян на різні види медичної допомоги та послуг (поранення, мінно-вибухові травми, опіки, хімічні отруєння тощо), які не були пріоритетними до війни; проблеми у наданні електронних рецептів, електронних лікарняних, електронних сертифікатів вакцинації та інших документів, у зв'язку із плановими та аварійними відключеннями електропостачання тощо.

Окреслено такі напрями удосконалення економічного управління медичними підприємствами у сучасних умовах:

Спрямування діяльності на рівні національної системи охорони здоров'я, регіональних та територіальних громад на відновлення зруйнованої / пошкодженої мережі закладів охорони здоров'я;

Розроблення та активне впровадження програм підвищення резильєнтності (стресостійкості), збереження ментального здоров'я медичних працівників;

Забезпечення фінансової стабільності діяльності медичних підприєств та системи охорони здоров'я загалом;

Розширення програми медичних гарантій для громадян на різні види медичної допомоги та послуг, які не були пріоритетними до війни;

Відновлення та трансформація мережі закладів охорони здоров'я.

Розширення спектру медичних послуг для задоволення потреб ветеранів війни, військовослужбовців, постраждалих внаслідок війни, ВПО та ін.

Зміцнення та посилення кадрових ресурсів системи охорони здоров'я.

Розвиток цифровізації у системі охорони здоров'я та посилення безпеки особистих даних.

Забезпечення належної якості надання медичних послуг.

Водночас констатуємо, що зміст роботи не вичерпує всіх аспектів, економічного управління підприємством в умовах воєнного стану. Подальшої уваги потребують питання цифровізації в управлінні та наданні медичних послуг, використання технологій штучного інтелекту в управлінні підприємствами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Авраменко Н.В. Державне управління системою охорони здоров'я на регіональному рівні: сучасний стан, шляхи вдосконалення: монографія / Н.В. Авраменко. Запоріжжя: КПУ, 2010. 196 с.

Атестація лікарів – 2023: види, порядок, особливості. *Медична справа.* URL: https://medplatforma.com.ua/article/404-atestatsya-lkarv-poryadok-ta-ostannzmni (дата звернення 01.10.2024)

Баєва О.В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я: навч. посібник / О.В. Баєва Київ: Центр учбової літератури, 2008. 640 с.

Будякова О. Ю., Волощук Ю. В. Зарубіжний досвід управління персоналом. Вчені записки Університету «КРОК». 2019. №. 2 (54). С. 137–144.

Бучинська Т. В. Оцінка персоналу як важливий елемент ефективного управління. *Проблеми системного підходу в економіці.* 2017. Вип. 1. С. 59–64.

Бюджетний кодекс України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17 (дата звернення 01.1102024)

Відновлення медичної системи після наслідків війни коштуватиме щонайменше 14,6 млрд євро. *Урядовий портал.* 2022. 30 вер. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/vidnovlennia-medychnoi-systemy-pislia-naslidkiv-viiny-koshtuvatyme-shchonaimenshe-146-mlrd-ievro (дата звернення 01.11.2024)

Волосовець О. П., Заболотько В. М., Волосовець А. О. Кадрове забезпечення галузі охорони здоров'я в Україні та світі: сучасні виклики. *Українські медичні вісті*. 2020. Вип. 1. С. 20-26.

Вплив війни на психічне здоров'я – колосальний – Віктор Ляшко / Міністерство охорони здоров'я України. 2022. 07 черв. URL: https://moz.gov.ua/article/news/vpliv-vijni-na-psihichne-zdorov%e2%80%99ja---kolosalnij---viktor-ljashko (дата звернення 01.10.2024)

Галацан О.В. Організаційно-економічний механізм управління охороною здоров'я: Автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / О.В. Галацан ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х., 2004. 17 с.

Говорушко Т.А. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу : монографія / Т.А. Говорушко, Н.І. Климаш. Київ: Логос, 2013. 204 с.

Гончарук А. Г. Формування механізму управління ефективністю підприємства (на прикладі харчової промисловості) : дис. д-ра екон. наук : 08.00.04 / Гончарук Анатолій Григорович. Одеса, 2010. 474 с.

Гончарук А.Г. Про ефективність системи здоров'я України. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 26. С. 36-41.

Григорович В.Р. Державне управління процесами підготовки та прийняття управлінських рішень у системі охорони здоров'я України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2011. 20 с.

Деякі питання оплати праці медичних працівників закладів охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 2/ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2-2022-%D0%BF#Text

Деякі питання оплати праці медичних, фармацевтичних працівників та фахівців з реабілітації державних та комунальних закладів охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.01.2023 № 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2023-%D0%BF#Text .

Джемелінська Л.В. Економіка охорони здоров'я в системі охорони здоров'я. *Сучасні проблеми економіки і підприємництво: зб. наук. праць*. 2014. №13. С. 25-31.

Желюк Т. Сучасні підходи до реалізації публічної політики у сфері охорони здоров'я. *Вісник Тернопільського національного економічного університету.* 2019. № 1. С. 37-50. 71

Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2017

році: статистичний збірник / Відп. за вип. О.О. Кармазіна. К: Державна служба статистики України, 2018. 109 с.

Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» від 07.12.2017 р. №2233-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 2, ст. 8.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я» від 06.04.2017 р. №2168-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 21, ст. 245.

Закон України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» від 02.12.2010 р. №2735-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2011, № 21, ст. 144.

Закон України «Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів» від 19.10.2017 р. №2168-III // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 31.

Закон України «Про загальну безпечність нехарчової продукції» від 02.10.2010 р. №2736-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2011, № 22, ст. 145.

Закон України «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості» від 14.11.2017 р. №2206-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВ), 2018, № 5, ст. 32.

Закон України Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. № 2801-XII // Офіційний сайт Верховної Ради України.URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ 2801-12.

Зіменковський А.Б. Наукове обґрунтування концептуальної моделі управління якістю в охороні здоров'я України шляхом системного розвитку медичної стандартизації.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора мед. наук: спец. 14.02.03 Соціальна медицина. Київ, 2007. 32 с.

Зінченко О.А., Пономаренко Л.Р. Особливості проектного менеджменту в закладах охорони здоров'я. *Інфраструктура ринку.* 2018. № 18. С. 123–126.

Зміцнення охорони здоровя України в умовах війни. URL:

https://www.worldbank.org/uk/news/immersive-story/2023/10/30/strengthening-ukraine-healthcare-in-the-midst-of-war (дата звернення 01.10.2024)

Кодекс законів про працю України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08 .

Козуліна С.О. Механізми державного управління діяльністю закладів охорони здоров'я (організаційно-правовий аспект): Автореф. дис. канд.

Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, № 30, ст.141.

Кращі практики управління медичним закладом. Посібник/Проект USAID «Підтримка реформи охорони здоров'я». Київ, 2021. https://xn---5-6kci2amhfu6w.xn--d1apij.xn--j1amh/wp-content/uploads/2021/12/manual-best-practices_web_compressed.pdf

Куценко А.В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 Економіка на управління підприємствами . Полтава, 2007. 20 с.

Кучма С.З. Управління персоналом закладу охорони здоров'я в умовах кризи URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/50747/1/%D0%9A%D1%83%D1%87%D0%BC%D0%B0%20%D0%A1.%D0%97.%20%D0%9C%D0%97%D0%9E%D0%97%D0%B7%D0%BC-22.pdf (дата звернення 01.11.2024)

Лепський В.В. Концепція реформування медичної галузі з використанням проектного підходу. *Вісник НТУ* № 11. С. 107–111

Лехан В.М. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я: український вимір / Лехан В.М., Слабкий Г.О., Шевченко М.В. Київ: Четверта хвиля, 2009. 353 с.

Литвинова О. Інновації в управлінні охороною здоров'я – боротьба чи єдність протиріч? URL: https://www.vz.kiev.ua/innovatsiyi-v-upravlinni-ohoronoyu-zdorov-ya-borotba-chy-yednist-protyrich/ *«ХПІ»*. 2016. № 2(1174). С. 101–112.

Медицина в умовах війни: які виклики треба подолати системі охорони здоров'я. URL: https://ants.org.ua/medyczyna-v-umovah-vijny-yaki-vyklyky-treba-podolaty-systemi-ohorony-zdorovya/ (дата звернення 01.11.2024)

Методичні рекомендації «Оцінка ефективності організації і наданні первинної медико-санітарної допомоги». Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України; Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика; Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН України і МОН України; Українська медична стоматологічна академія. К., 2011. 47 с.

Мокрицька А. Інституціональний механізм управління фінансами охорони здоров'я: аналіз повноважень та перспективи реформування. З*бірник наукових праць Черк*аського державного технологічного університету. Сер. Економічні науки. Черкаси : ЧДТУ, 2014. Вип. 37, ч. І. С. 100-105.

Мохаммед Алі Н.А. Контролінговий механізм управління і фінансування підприємств громадської сфери діяльності: дис. … канд. екон. наук: 08.00.04 / Ніяз Аднан Мохаммед Алі. Одеса, 2016. 203 с.

Назарко С. О. Сучасна парадигма управління закладом охорони здоров'я в умовах проведення медичної реформи. *Проблеми і перспективи економіки та управлінняю 2021. Вип.* 4(20), С. 170–175. http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/204590 (дата звернення 01.11.2024)

НСЗУ досі не готова до війни. Чому страждають і лікарі, і пацієнти? ZN.UA. 2022. 29 вер. URL: https://zn.ua/ukr/HEALTH/nszu-dosi-ne-hotova-do-vijni-chomu-strazhdajut-i-likari-i-patsijenti.html (дата звернення 01.11.2024)

Охорона здоров'я // Державна служба статистики України, 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/ 2018/zb/06/zb_zoz_17.xls

Петрова С.В. Механізми забезпечення мотивації працівників у системі охорони здоров'я: державно-управлінський аспект: автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.02; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при

Президентові України. Одеса, 2010. 20 с.

Петрух О.А. Інноваційний розвиток сфери охорони здоров'я України. *Економіка та держава.* 2018. №4 С. 21–29.

Погребський Т.Г. Особливості організації національної системи охорони здоров'я України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Геологія. Географія. Екологія.* 2014. № 40. С. 101-104.

Про виклики війни для української системи охорони здоров'я та лікарського забезпечення. URL: https://moz.gov.ua/uk/pro-vikliki-vijni-dlja-ukrainskoi-sistemi-ohoroni-zdorov%E2%80%99ja-ta-likarskogo-zabezpechennja---oleksandr-komarida (дата звернення 01.10.2024)

Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 302. Офіційний вісник України. 2018. № 36, ст. 1264.

Ресурси системи охорони здоровя в умовах війни (жовтень 2022) URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/resursy-systemy-okhorony-zdorovya-v-umovakh-viyny-zhovten-2022r (дата звернення 01.11.2024)

Розподіл ролей в команді за Р. Белбіном: як сформувати ефективну робочу команду URL: https://britishmba.in.ua/rozpodil-rolei-v-komandi-za-r-belbinom-iak-sformuvaty-efektyvnu-robochu-komandu/ (дата звернення 01.10.2024)

Савіна Т.В. Кадрове забезпечення сфери охорони здоров'я в Україні: стан та перспективи розвитку. *Інвестиції: практика та досвід.* 2017. № 15. С. 95-98.

СЗУ досі не готова до війни. Чому страждають і лікарі, і пацієнти? ZN.UA. 2022. 29 вер. URL: https://zn.ua/ukr/HEALTH/nszu-dosi-ne-hotova-do-vijni-chomu-strazhdajut-i-likari-i-patsijenti.html (дата звернення 01.10.2024)

Скрипник О. Особливості управління медичним підприємством в сучасних

умовах. Державне будівництво. 2022. №32. Т.2. С. 68 -76. DOI: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2022-2-07

Статистичний щорічник України за 2018 рік // Державна служба статистики України / за ред. І.Є. Вернера. Житомир: ТОВ «Бук-Друк», 2019. 482 с.

Трофименко Г.С. Загальний аналіз основних показників діяльності медичних установ України.*Технологічний аудит і резерви виробництва.* 2012. №3 (8). С. 43-44.

Указ Президента України «Про Положення про Міністерство охорони здоров'я України» від 13.04.2011 р. №467/2011 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467/2011/conv/card4?l .

Україна у цифрах 2017: статистичний збірник / за ред. І.Є. Вернера. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 240 с.

Україна у цифрах 2022: статистичний збірник / за ред. І.Є. Вернера. Київ: Державна служба статистики України, 2022. 387 с. https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_22_u.pdf (дата звернення 01.11.2024)

Цивільний кодекс України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru. (дата звернення 01.10.2024)

Шавшин О.С. Стратегія інноваційного розвитку підприємства. *Інтернаука*. 2017. № 3(25). С. 167–171.

Шевченко В.А. Формування системи управління закладами охорони здоров'я. *Processes, Strategies, Technologies: International Scientific Conference Innovative Economy* : матеріали міжнар. наук-прак. конф., Kielce, Poland, January 27. 2017. P. 28–31.

Principles to guide health system recovery and transformation in Ukraine. Consultation draft. May 2022 / World Health Organization. 2022. 01 May. URL: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/538376/Ukraine-health-system-rec-consult-eng.pdf (дата звернення 01.10.2024)

Ukraine health crisis worsens as medics work amid shelling, WHO says. Reuters. 2022. 04 Aug. URL: https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-health-crisis-worsens-medics-work-amid-shelling-who-2022-08-04/

Ukraine: 1,000 Ukrainian patients transferred to European hospitals / European Commission. 2022. 05 Aug. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_4882 (дата звернення 01.11.2024)

World Bank list of economies (July 2014). – Washington, DC: World Bank, 2015. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/CLASS.XLS

World Health Statistics 2015. – Geneva: World Health Organization, 2015. 282 p.